

Прасов О.О.
к.ю.н., доцент,
суддя

Запорізький окружний адміністративний суд

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, НА ПОБАЧЕННЯ

Вступ. Однією з основних складових реформування кримінально-виконавчої служби в Україні має бути гуманізація процесу відбування покарання, основою якої, поряд з покаранням, є перевиховання засуджених осіб, їх реабілітація та ресоціалізація.

Стаття 63 Конституції України наголошує на тому, що особи, засуджені до позбавлення волі, користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначено законом і встановлено вироком суду [1]. Відповідно ж до статті 7 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) правовий статус засуджених (тобто – сукупність їх прав, законних інтересів і обов'язків) визначається законами України, а також цим Кодексом, виходячи із порядку і умов виконання та відбування конкретного виду покарання [2].

Тобто засудженим, по-перше, належать всі загальні права, свободи та законні інтереси (конституційні і громадянські), а по-друге – спеціальні (ті, що визначаються самим фактом засудження особи, а також видом призначеного судом покарання). Одним з таких спеціальних прав осіб, засуджених до позбавлення волі є право на побачення зі членами сім'ї та родичами. Можливість спілкування з близькими особами відіграє велике значення для відновлення у майбутньому в ув'язнених осіб якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві та адекватного сприйняття реальності.

Дослідженню проблем, пов'язаних з правовим регулюванням прав осіб, засудже-

них до позбавлення волі присвячували свої наукові праці А. М. Бандурко, А. П. Гель, Т. А. Денисова, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, В. М. Прусс, В. П. Севостянов, Г. С. Семаков, А. Х. Степанюк, Ю. А. Чеботарьова, Д. В. Ягун, І. С. Яковець. Наукові пропозиції цих поважних авторів вже знайшли певне відображення у чинному законодавстві та мають застосування на практиці. Проте, можна відзначити недостатність висвітлення питання щодо права осіб, засуджених до позбавлення волі, на побачення з членами сім'ї і родичами та його реалізації.

Мета статті – визначити нормативно-правові засади, межі та шляхи реалізації права осіб, засуджених до позбавлення волі, на побачення з членами сім'ї, родичами а також шляхи покращення нормативної регламентації даного права.

Результати. Відповідно до ст. 16 Загальної декларації прав людини [3] та ст. 23 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права сім'ю визначено як природний і основний осередок суспільства та держави [4], а ст. 51 Конституції України передбачено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються законом [1]. Тісний взаємозв'язок особи з перших днів життя з близькими позитивно впливає на соціалізацію людини та формування її світогляду.

Відповідно до ч. 3 ст. 291 Цивільного кодексу України фізична особа має право на підтримання зв'язків з членами своєї сім'ї та родичами незалежно від того, де вона перебуває [5]. Статтею 153 Сімейного кодексу Укра-

їни (далі – СК України) передбачено, що мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом [6]. На підставі статті 259 СК України право на спілкування мають брати та сестри, зокрема ті, які не проживають разом [6].

При засудженні осіб до позбавлення волі їх право на підтримання зв'язків із членами сім'ї та родичами обмежується. Обмеження відбувається на підставі норм права та може відбутись внаслідок їх застосування.

Особи, засуджені до позбавлення волі, мають певне коло прав та обов'язків, що визначаються положеннями КВК України та іншими нормативними актами, зокрема – Наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» [7].

У ст. 8 КВК України наголошується, що засуджені мають право на: отримання інформації про свої права і обов'язки, порядок та умови виконання та відбування призначеного судом покарання; гуманне ставлення до них та на повагу їх людської гідності; охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом; соціальне забезпечення, у тому числі й на оформлення пенсій, відповідно до законів України; оплачувану працю згідно із законодавством про працю; здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, у тому числі на вільний вибір і допуск священнослужителя для відправлення релігійних таїнств і обрядів, за винятком обмежень, передбачених КВК України; належне матеріально-побутове забезпечення у порядку, встановленому КВК України та нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України; отримання копій документів з їхніх особових справ та інших, пов'язаних з реалізацією їхніх прав, документів у порядку, встановленому Міністерством юстиції України; правову

допомогу; побачення, у порядку, встановленому КВК України [2], а також: звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань; давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою; отримувати у встановленому законом порядку передачі (окрім речей, що засудженим заборонено мати при собі законом, зокрема зброї, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів) [2].

Крім того, засуджені іноземці мають право підтримувати зв'язок з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх держав, особи без громадянства, а також громадяни держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, – з дипломатичними представництвами держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або міжнародними органами чи організаціями, які здійснюють їх захист [2].

Отже, кримінально-виконавчим законодавством України особам, засуджені до позбавлення волі, надається право на побачення, що передбачає і можливість підтримання сімейних зв'язків.

Відповідно до ст. 107 КВК України „Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі”, засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право, крім іншого, зустрічатися з родичами і іншими особами та іншим чином підтримувати сімейні зв'язки, а також зв'язок з зовнішнім світом, зокрема: здійснювати листування з особами, які знаходяться за межами колоній, вести з ними телефонні розмови, у тому числі у мережах рухомого (мобільного) зв'язку, користуватися

глобальною мережею Інтернет, одержувати і відправляти посилки, бандеролі, грошові перекази, одержувати передачі [2].

У ст. 110 КВК України зазначається, що засуджені особи мають право на побачення:

- короткострокові (тривалістю до чотирьох годин);

- тривалі (до трьох діб).

Короткострокові побачення надаються особам, засудженим до позбавлення волі, з їх родичами або іншими особами у присутності представника колонії. При цьому тривалі побачення надаються з правом спільного проживання, але тільки з близькими родичами (батьки, діти, подружжя, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки). Тривалі побачення можуть, також, надаватися подружжю, яке, хоча і не перебуває у шлюбі, однак проживало однією сім'єю, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти. Оплата послуг за користування кімнатами короткострокових і тривалих побачень здійснюється засудженими або їх родичами чи іншими особами за рахунок власних коштів [2].

Бувають випадки, коли особа, яка перебуває у місцях несвободи, бажає створити сім'ю – укласти шлюб. І це цілком можливо, оскільки одним з природних немайнових прав кожної людини є право на сім'ю. Сім'я – найважливіший осередок суспільства та найголовніший інститут соціалізації людини. Це невід'ємна частина сучасної суспільної системи. Саме з цих причин засудженим надається можливість спілкуватися з членами своєї родини та бачитися з ними.

Відповідно до ст. 4 СК України право особи на сім'ю включає: право на створення сім'ї, право кожної особи на проживання в сім'ї, право кожної особи на повагу до свого сімейного життя [6]. Ці права розкриваються через інші права, передбачені ЦК України та СК України, зокрема через право на шлюб, право на підтримання зв'язків з членами своєї родини тощо [5, 6].

У ч. 4 ст. 3 СК України вказано, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного спо-

віднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом, і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [6]. Шлюб – один із способів створення людиною сім'ї. Позбавлення фізичної особи волі впливає на реалізацію нею права щодо створення сім'ї та підтримання сімейних зв'язків.

Відповідно до Правил реєстрації актів цивільного стану в Україні реєстрація шлюбу із засудженими, які відбувають покарання в установах покарань, провадиться відділом реєстрації актів цивільного стану за місцезнаходженням цієї установи на загальних підставах, передбачених законодавством України. Ініціювати реєстрацію шлюбу може як не засуджена, так і засуджена особа. Умовами реєстрації такого шлюбу є наступне: чоловік та жінка мають досягти шлюбного віку (18 років); їх шлюб повинен ґрунтуватися на вільній згоді чоловіка та жінки; особи мають особисто подати письмову заяву про реєстрацію їх шлюбу до відділу державної реєстрації актів цивільного стану. При реєстрації шлюбу тривалі побачення надаються позачергово – відповідно до ст. 110 КВК України.

Оскільки кожна особа, засуджена до позбавлення волі, має право на правову допомогу, ув'язненим надається право на побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [2]. Можливість такого побачення надається за письмовою заявою засудженого, його близьких родичів або громадських організацій. За бажанням засудженого або вказаного фахівця побачення можуть надаватися наодинці. Кількість та тривалість таких побачень є необмеженою. Подібне побачення надається адміністрацією колонії при пред'явленні адвокатом ордеру або договору про надання правової допомоги, а іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, іншого відповідного документа, а також документів, що посвідчують їх особу. Засудженій особі

надається можливість спілкування з адвокатом та іншим фахівцем у галузі права в приміщенні без суцільного розмежовуючого захисного скла (за згодою сторін) [2]. Отримання правової допомоги поширюється також і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні в стаціонарних закладах охорони здоров'я.

У ч. 4 ст. 110 КВК України визначається кількість та види побачень на які мають право засуджені, а саме:

1) засудженим особам, які знаходяться в дільниці посиленого контролю, надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на три місяці;

2) особам, засудженим до позбавлення волі, які знаходяться в дільниці ресоціалізації, надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на два місяці;

3) засудженим, які перебувають в дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації, надаються короткострокові побачення без обмежень та тривале побачення щомісяця [2].

За проханням засудженого йому дозволяється замінити тривалі побачення на короткострокові.

Крім того, засуджені мають право на: телефонні розмови, користування мережею Інтернет та листування під контролем адміністрації (ст. 107 та ст. 110 КВК України).

Тож, хоча під поняттям «побачення» у глосаріях української мови розуміється зустріч, звичайно за домовленістю, двох або кількох осіб [8], у випадку побачення засудженого з родичами чи іншими особами їх кількість і порядок проведення чітко врегульовано законом та контролюється адміністрацією місця несвободи, в якому перебуває

ув'язнений, в чому і виражається обмеження його права на спілкування з членами сім'ї та родичами. Однак підтримання зв'язків між засудженими до позбавлення волі та членами їх сімей, відповідно до положень КВК України, може відбуватись не тільки шляхом безпосереднього (прямого) спілкування під час побачення, але й за допомогою телефонної розмови, одержання і відправлення листів і телеграм. Безпосереднє (пряме) спілкування здійснюється засудженими при побаченні, короткочасному виїзді за межі виправних і виховних колоній, проживанні із своїми сім'ями у випадках, передбачених КВК України. Але у деяких випадках такі права засуджених, на наш погляд, є необґрунтовано обмеженими. Так у ст. 87 КВК України вказується, що «Особи, засуджені до позбавлення волі, направляються для відбукання покарання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили. Протягом цього строку засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами» [2]. Враховуючи наявність у засуджених права на короткострокове побачення з близькими родичами, засуджені, упродовж десятиденного терміну визначеного ст. 87 КВК України, з якихось причин позбавлені права на телефонні розмови та листування. У зв'язку з цим, друге речення ст. 87 КВК України повинно бути доповнене та викладене у наступній редакції: «Протягом цього строку засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами та на телефонні розмови і листування без обмеження їх кількості».

Анотація

Статтю присвячено дослідженню проблем та особливостей нормативно-правових засад, меж та шляхів реалізації права осіб, засуджених до позбавлення волі, на побачення з членами сім'ї та родичами, а також питань покращення здійснення особистих немайнових прав особами, засудженими до позбавлення волі. Вирішення даних питань має велике теоретичне і практичне значення. Ця проблематика пов'язана з такими завданнями: з'ясування обсягів особистих немайнових прав осіб, засуджених до позбавлення волі, встановлення тенденцій їх можливого розвитку, удосконалення забезпечення здійснення цих прав.

Розглянуто питання щодо особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи. Проаналізовано проблеми вітчизняного законодавства та практики щодо реалізації особистих немайнових прав, зокрема і права на сім'ю, особами, засудженими до позбавлення волі.

Наголошено, що сім'я є найважливішим осередком суспільства та найголовнішим інститутом соціалізації людини. Це невід'ємна частина сучасної суспільної системи. Сім'я, сімейні та родинні зв'язки мають для людини дуже велике значення та становлять загально визнану соціальну цінність.

Завважається, що всі люди від народження наділені певним комплексом невід'ємних прав та свобод, які власно є результатом людської природи. Права людини та громадянина закріплені в Конституції України, відповідно до якої усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах. Ці права є невід'ємними та невідчужуваними. Визнання і захист прав людини є основним обов'язком держави.

Висвітлено окремі теоретичні та практичні питання побачень засуджених з членами своєї сім'ї та родичами. Визначено дослідницькі перспективи з даної тематики.

На основі проведеного дослідження наголошено, що друге речення статті 87 Кримінально-виконавчого кодексу України повинно бути доповнене та викладене у наступній редакції: „Протягом цього строку засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами та на телефонні розмови і листування без обмеження їх кількості”.

Ключові слова: право, засуджені, позбавлення волі, побачення, сім'я, родичі, члени сім'ї.

Prasov O.O. Normative-legal bases and realization of the right of persons sentenced to imprisonment to a date

Summary

The article is devoted to assessing the problems and peculiarities of legal and ambush ambitions, between those gaps in realizing the right to be granted, allowing them to have more pleasure, to be beaten by members of the same family, as well as to reduce the need for special rights. Decision of these questions is great theoretically and practically significant. For the sake of problems, one is bound up with such endeavors: I've been given oaths of special non-mainstream rights, condemned to more ambitious will, established tendencies of possible development, and more secure protection of these rights.

The issue of personal non-property rights that ensure the natural existence of an individual is considered. The problems of domestic legislation and practice regarding the realization of personal non-property rights, in particular the right to a family, to persons sentenced to imprisonment, are analyzed.

It is stated that all people are endowed from birth with a certain set of inalienable rights and freedoms, which are actually the result of human nature. Human and civil rights are enshrined in the Constitution of Ukraine, according to which all people are free and equal in their dignity and rights. These rights are inalienable and inalienable. Recognition and protection of human rights is a primary responsibility of the state.

It is stated that all people are endowed from birth with a certain set of inalienable rights and freedoms, which are actually the result of human nature. Human and civil rights are enshrined in the Constitution of Ukraine, according to which all people are free and equal in their dignity and rights. These rights are inalienable and inalienable. Recognition and protection of human rights is a primary responsibility of the state.

Visually, theoretically and practically nourished food is rushed to condemn the members of their family and relatives. The prospects for this topic have been identified.

On the basis of the conducted research it is emphasized that the second sentence of article 87 of Ukraine should be supplemented and stated in the following edition: „During this period the convict has the right to a short-term visit with close relatives and to telephone conversations and correspondence without limiting their number”.

Key words: the right, condemned, more than free will, foul, more, kindred, family members.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. (ВВР) 1996. № 30. Ст. 141. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. (ВВР) 2004. № 3-4. Ст. 21. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
6. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2002. № 21-22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n25>.
7. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18>.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <http://links.i.ua/site/2054786703>.